

ELAZIĞ YÖRESİNİN BİLİNMEYEN TIBBİ BİTKİLERİ

Şemsettin CİVELEK, İsmail TÜRKOĞLU

Fırat Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Elazığ-TÜRKİYE

Geliş Tarihi: 19.06.2000

Unknown Medicinal Plants In Vicinity of Elazığ

SUMMARY

In this study, 65 plants about medicinal value of which there is information in literature have been listed. However these plants were not recognised by the people of this region. Consequently no medical usage was encountered.

Key Words: Medicinal Plant, Ethnobotanic, Elazığ, Health

ÖZET

Bu çalışmada, tıbbi değeri hakkında literatürde bilgi bulunan 65 bitki verilmiştir. Bu bitkilerin tıbbi kullanımı Elazığ halkı tarafından bilinmemektedir. Dolayısıyla tıbbi olarak kullanılmamaktadır.

Anahtar Kelime: Tıbbi bitki, Etnobotanik, Elazığ, Sağlık

GİRİŞ

Bitkilerin tedavide kullanılmaları çok eski tarihlerde başlamıştır. İnsanoğlu ilk çağlardan beri hastalıkları iyileştirebilmek için doğaya, özellikle bitkilere yönelmiştir. Sınama ve yanılma yöntemiyle bazen etkili bitkiler bulup onlardan istifade etmiştir. Bilim adamları ise halkın kullandığı bu bitkileri kendi zamanlarının imkanlarıyla detaylı olarak incelemiş ve terapide en uygun kullanma metodlarını bulmaya çalışmışlardır.

Dünya üzerinde 750.000-1.000.000 arasında Tohumlu bitki türünün bulunduğu tahmin edilmektedir. Bunlardan ancak 500.000 kadarı tanımlanıp isimlendirilmiştir. Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) tarafından 1979 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre; farmakopeler (kodeksler)de en az beş ülkede kullanıldığı kayıtlı olan ve ticarete bulunabilen bitkisel drogların miktarı 1900 olarak saptanmıştır (1).

WHO'nun 91 ülkenin farmakopelerine ve

tıbbi bitkileri üzerinde yapılmış olan bazı yayınlara dayanarak hazırladığı bir raporda ise dünyada tedavi amacıyla kullanılan tıbbi bitkilerin toplam miktarı 20.000 civarında olduğu belirtilmektedir. Şüphesiz, bu sayı gerçek miktarı göstermekten çok uzaktır. Zira, bu raporda Türkiye için 140 kadar tıbbi bitki kaydedilmiştir (2). Türkiye için belirtilen bu bitkiler 1948 ve 1974 Türk kodekslerinde kayıtlı olanlardır. Halbuki halen Türkiye'de tedavi maksadıyla kullanılan tıbbi bitkilerin miktarı en az 500 civarındadır. Dünyada ise kullanılan gerçek tıbbi bitki miktarının 100.000 civarında olduğu vurgulanmıştır (1).

Son yıllarda gerek dünyada gerekse ülkemizde tıbbi bitkiler ve bunlardan elde edilen etken maddeler üzerinde yapılan çalışmaların sayısı giderek artmaktadır (3-37)

1998 ve 1999 yıllarında, Elazığ İlinde tıbbi amaçlarla kullanılan bitkileri tespit etme

araştırmalarımızda dört grup altında toplayabildiğimiz 253 bitki bulunmuştur. Bunlar; 1. Elazığ'da tıbbi amaçlarla kullanılan fakat ilgili literatürde bulunmayanlar, 2. Elazığ çevresinde bulunan fakat ilgilenenlerce ve halk tarafından bilinmeyenler, 3. Elazığ halkı tarafından kullanımları ile literatürde belirtilen kullanımları benzerlik göstermeyenler, 4. Elazığ halkı tarafından kullanımları ile literatürde belirtilen kullanımları benzerlik gösterenlerdir.

Yukarıdaki ikinci maddede belirtilen, yurtiçi veya dışında tıbbi amaçlarla kullanıldığı tespit edilen, fakat Elazığ ilinde varlığı bilinmeyen veya botanikçiler tarafından varlığı bilindiği halde bu amaçlarla kullanılmayan tıbbi bitkiler arazi çalışmaları ile toplanarak tespit edilmeye çalışılmış ve bu bitkilerin hangi hastalıklara karşı kullanıldığı belirtilerek tanıtılması amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Araştırma materyalini, Elazığ ilinde yayılış gösteren ve fakat yörede tıbbi kullanımı bilinmeyen bitkiler oluşturmuştur. Söz konusu bitkiler, Elazığ'da halk arasında kullanılan tıbbi bitkilerin araştırılmasını kapsayan çalışmalarımız sırasında belirlenmiştir. Elazığ'ın değişik yerlerine 1998 - 1999 yıllarının Nisan-Kasım ayları arasında periyodik arazi çalışmaları yapılmıştır. Toplanan örnekler herbaryuma getirilip, herbaryum tekniklerine göre preslenmiş ve kurutulmuştur. Daha sonra kartonlara yapıştırılıp, etiketlenerek F.Ü herbaryumuna (FUH) kaldırılmıştır. Bitkilerin teşhisi ilgili literatüre göre yapılmıştır (38). Süs ve park bitkisi konumunda olan bitkiler ise yine konu ile ilgili literatüre göre isimlendirilmiştir (39-42).

Bitkiler, ait oldukları cins ve familya isimlerinin alfabetik sırasına göre verilmiştir. Her bitkinin familyası ve Elazığ'daki lokalitesi bulgular kısmında belirtilmiştir. Her bitkinin kullanım şekli ilgili farklı literatürlerden alınan bilgileri belirtmek için * işaretiyle ayrılmıştır.

BULGULAR

Allisma plantago-aquatica L.
(Alismataceae)

Lokalitesi: Sivrice, Azot Fabrikası çevresi, bataklık alan, 1225 m., 19.05.1999, Civelek&Türkoğlu 29-22.

Amaranthus retroflexus L.
(Amaranthaceae)

Lokalitesi: Merkez, Koçkale köyü, çakıl mevkisi, tarla kenarı, 1030 m., 7.07.1999, Civelek&Türkoğlu 66-2.

Ammi visnaga (L.) Lam. (Apiaceae)

Lokalitesi: Elazığ-Bingöl yolu, Atık su arıtma tesislerinin 100 m ilerisi, yol kenarı bataklıkları, 1020 m., 7.07.1999, Civelek&Türkoğlu 67-2.

Apium nodiflorum (L.) Lag. (Apiaceae)

Lokalitesi: Elazığ-Bingöl yolu 18.km, Güntaşı köy yolu kenarı bataklıkları, 1020 m., 10.06.1998, Civelek&Türkoğlu 12-2.

Bellis perennis L. (Asteraceae)

Lokalitesi: Sivrice, Azot Fabrikası çevresi, bataklık alan, 1225 m., 19.05.1999, Civelek&Türkoğlu 29-4.

Bidens tripartita L. (Asteraceae)

Lokalitesi: Merkez, Yukarı İçme, yol kenarı su arki, 1040 m., 7.07.1999, Civelek&Türkoğlu 65-6.

Centaurea solstitialis L. subsp. *solstitialis* (Asteraceae)

Lokalitesi: Fırat Üniversitesi Rektörlük Kampüsü, Fen-Edb. Fak.-Fırat Tıp Merkezi arası, 1020 m., 28.06.1999, Civelek&Türkoğlu 57-3.

Cirsium arvense (L.) Scop. subsp. *vestitum* (Wimmer & Grab) Petrak (Asteraceae)

Lokalitesi: Sivrice, Azot Fabrikası çevresi, bataklık alan, 1225 m., 19.05.1999, Civelek&Türkoğlu 29-2

Lapsana communis L. subsp. *intermedia* (Bieb) Hayek (Asteraceae)

Lokalitesi: Elazığ- Diyarbakır yolu, kinederiç rampası, yol kenarı, 1070 m., 19.05.1999, Civelek&Türkoğlu 30-12.

Sonchus asper (L.) Hill subsp. *glaucescens* (Jordan) Ball. (Asteraceae)

Lokalitesi: Keban, Birvan köyü çevresi, 1300 m., 14.05.1999, Civelek&Türkoğlu 25-22.

Catalpa bignonioides Walt. (Bignoniaceae)

Lokalitesi: Fırat Üniversitesi Rektörlük Kampüsü, Fen-Edb. Fak. çevresi, 1020 m., 17.06.1999, Civelek&Türkoğlu 51-1.

Allaria petiolata (Bieb.) Cavara & Grande (Brassicaceae)

Lokalitesi: Sivrice, Azot Fabrikası çevresi, bataklık alanlar, çalılık, 1225 m., 19.05.1999, Civelek&Türkoğlu 29-20.

Cardaria draba (L.) Desv. subsp. draba (Brassicaceae)

Lokalitesi: Harput, İnceler köyü civarı, yamaç, 1400 m., 24.06.1999, Civelek&Türkoğlu 55-3.

Descurainia sophia (L.) Webb ex Prantl. (Brassicaceae)

Lokalitesi: Harput, Arap Baba çevresi, 1250 m., 10.06.1999, Civelek&Türkoğlu 45-3.

Lepidium latifolium L. (Brassicaceae)

Lokalitesi: Sivrice, Azot Fabrikası çevresi, bataklık alan, 1225 m., 11.06.1999, Civelek&Türkoğlu 49-3.

Sinapis arvensis L. (Brassicaceae)

Lokalitesi: Sivrice, Azot Fabrikası çevresi, bataklık alan, 1225 m., 19.05.1999, Civelek&Türkoğlu 29-26.

Sisymbrium altissimum L. (Brassicaceae)

Lokalitesi: Fırat Üniversitesi Rektörlük Kampüsü, Fen-Edb. Fak.-Fırat Tıp Merkezi arası, 1020 m., 28.06.1999, Civelek&Türkoğlu 57-2.

Agrostemma githago L. (Caryophyllaceae)

Lokalitesi: Harput, Anguzu Baba Türbesinin alt tarafı, yamaç, 1400 m., 25.06.1999, Civelek&Türkoğlu 56-3.

Arenaria serpyllifolia L. (Caryophyllaceae)

Lokalitesi: Elazığ-Keban Barajı, Ağın Adaları, 1200-1400 m. 3.05.1991. Civelek. 5075.

Silene conoidea L. (Caryophyllaceae)

Lokalitesi: Sivrice, Azot Fabrikası çevresi, bataklık alan çevresi, 1225 m., 19.05.1999, Civelek&Türkoğlu 29-17.

Chenopodium album L. subsp. album var. album (Chenopodiaceae)

Lokalitesi: Sivrice, Azot Fabrikası çevresi, bataklık alan, 1225 m., 11.06.1999, Civelek&Türkoğlu 49-7.

Chenopodium botrys L. (Chenopodiaceae)

Lokalitesi: Elazığ-Keban Barajı, Ağın Adaları, 1200-1400 m. 3.05.1991. Civelek. 5642.

Sedum album L. (Crassulaceae)

Lokalitesi: Merkez, Kara Ali köyünün üst kısmı, dere kenarı, 1350 m., 19.06.1999, Civelek&Türkoğlu 52-6.

Umbilicus erectus DC. (Crassulaceae)

Lokalitesi: Harput, İnceler mevki civarı, yamaç, 1400 m., 25.06.1999, Civelek&Türkoğlu 56-1.

Bolboschoenus maritimus (L.) Palla (Cyperaceae)

Lokalitesi: Elazığ-Bingöl yolu, Atık su arıtma tesislerinin 100 m ilerisi, yol kenarı bataklıkları, 1020 m., 7.07.1999. Civelek&Türkoğlu 67-3.

Schoenoplectus lacustris (L.) Palla (Cyperaceae)

Lokalitesi: Elazığ-Bingöl yolu, atık su arıtma tesislerinin 100 m ilerisi, yol kenarı, 1020 m., 7.07.1999, Civelek&Türkoğlu 67-4.

Dipsacus laciniatus L. (Dipsacaceae)

Lokalitesi: Sivrice, Azot Fabrikası çevresi, bataklık alan, 1225 m., 26.08.1999, Civelek&Türkoğlu 84-3.

Scabiosa argentea L. (Dipsacaceae)

Lokalitesi: Fırat Üniversitesi Rektörlük Kampüsü, Fen-Edb. Fak. Çevresi, 1020 m., 17.06.1999, Civelek&Türkoğlu 51-3.

Galega officinalis L. (Fabaceae)

Lokalitesi: Elazığ-Bingöl yolu, Atık su arıtma tesislerinin 100 m ilerisi, yol kenarı bataklıklar ve sucul alan, 1020 m., 8.06.1999, Civelek&Türkoğlu 42-3,

Gleditsia triacanthos L. (Fabaceae)

Lokalitesi: Merkez, Yukarı İçme, yol kenarı, 1040 m., 7.07.1999, Civelek&Türkoğlu 65-10.

Lotus corniculatus L. var. corniculatus (Fabaceae)

Lokalitesi: Merkez, Koçkale köyü, çakıl mevkisi, 1030 m., 26.5.1999, Civelek&Türkoğlu 37-3.

Medicago lupulina L. (Fabaceae)

Lokalitesi: Sivrice, Kürk köyü, üstbağlar mevkisi yol ayrımı, 1225 m., 11.06.1999, Civelek&Türkoğlu 48-3.

Melilotus alba Desr. (Fabaceae)

Lokalltesi: Sivrice, Kürk köyü üstbağlar mevkisi, yol ayrımı, 1225 m., 11.06.1999, Civelek&Türkoğlu 48-5.

Sophora alopecuroides L. (Fabaceae)

Lokalltesi: Merkez, Yazıkonak- Mollakendi arası, yol kenarı, 1020 m., 20.05.1999, Civelek&Türkoğlu 32-1.

Sophora japonica L. (Fabaceae)

Lokalltesi: Fırat üniversitesi Rektörlük Kampüsü, Veteriner Fak. çevresi, 1020 m., 28.06.1999, Civelek&Türkoğlu 58-3

Trifolium pratense L. var. pratense (Fabaceae)

Lokalltesi: Sivrice, Azot Fabrikası çevresi, bataklık alan, 1225 m., 16.05.1999, Civelek&Türkoğlu 27-4.

Erodium cicutarium (L.) L. Herit (Geraniaceae)

Lokalltesi: Keban, Birvan köyü çevresi, 1300 m., 14.05.1999, Civelek&Türkoğlu 25-15.

Ballota nigra L. subsp. nigra (Lamiaceae)

Lokalltesi: Merkez, Yukarı içme, yol kenarı, 1020 m., 7.07.1999, Civelek&Türkoğlu 65-2

Clinopodium vulgare L. (Lamiaceae)

Lokalltesi: Sivrice, Kürk köyü, üstbağlar mevkisi, yol kenarı, 1225 m., 3.07.1999, Civelek&Türkoğlu 61-18.

Lamium amplexicaule L. (Lamiaceae)

Lokalltesi: Sivrice, Azot Fabrikası çevresi, bataklık alan, 1225 m., 19.05.1999, Civelek&Türkoğlu 29-29.

Lycopus europaeus L. (Lamiaceae)

Lokalltesi: Sivrice, Tuğla Fabrikası civarı, yol kenarı sulu alan, 1225 m., 3.07.1999, Civelek&Türkoğlu 59-2.

1- Phlomis pungens Willd. var. hispidula Hub-Mor 2- Phlomis sintenisii Rech fil. 3- Phlomis sileneana Rech (Lamiaceae)

Lokallteleri :1- Elazığ-Bingöl yolu 51.km Gülüşkür köprüsünün 1 km ilerisi, yol kenarı, 1050 m., 8.06.1999, Civelek&Türkoğlu 43-2; 2- Harput, İnceler köyü civarı, yamaç, 1400 m., 25.06.1999, Civelek&Türkoğlu 56-8; 3- Sivrice, Kürk köyü üst bağlar mevkisi, yol kenarı, 1225 m., 3.07.1999, Civelek&Türkoğlu 61-9.

Prunella vulgaris L. (Lamiaceae)

Lokalltesi: Merkez, Yukarı içme, yol kenarı, 1040 m., 8.06.1999, Civelek&Türkoğlu 39-5.

Rosmarinus officinalis L. (Lamiaceae)

Lokalltesi: F.Ü. Rektörlük kampüsü.Veteriner fakültesi çevresi.1020m., 27.05.1999, Civelek&Türkoğlu 38-10.

1-Scutellaria orientalis L. subsp. bicolor (Hochst.) Edmondson (Lamiaceae)

2-Scutellaria orientalis L. subsp. haussknechtii (Boiss) Edmondson

Lokallteleri: 1-Harput, İnceler köyü civarı, kayalık, 1400 m., Civelek&Türkoğlu 34-1, 21.05.1999; 2- Merkez, Kara Ali köyünün üst kısmı, dere kenarı, 1350 m., 19.06.1999, Civelek&Türkoğlu 52-5.

Orobanchae aegyptiaca Pers. (Orobanchaceae)

Lokalltesi: Merkez, Koçkale köyü çakıl mevkisi, 1030 m., 7.07.1999, Civelek&Türkoğlu 65-3.

Polygonum lapathifolium L. (Polygonaceae)

Lokalltesi: Merkez, Yukarı İçme, yol kenarı hendek, 1040 m., 7.07.1999, Civelek&Türkoğlu 65-3.

Clematis orientalis L. (Ranunculaceae)

Lokalltesi: Palu ilçesi girişi, yol kenarı, 1025 m., 8.06.1999, Civelek&Türkoğlu 40-4.

Ranunculus arvensis L. (Ranunculaceae)

Lokalltesi: Sivrice, Azot Fabrikası çevresi, bataklık alan, 1225 m., 11.06.1999, Civelek&Türkoğlu 49-1.

Ranunculus sceleratus L. (Ranunculaceae)

Lokalltesi: Sivrice, Azot Fabrikası çevresi, bataklık alan, 1225 m., 11.06.1999, Civelek&Türkoğlu 49-2.

Alchemilla pseudocartalinica Juz. (Rosaceae)

Lokalltesi: Sivrice, Karaçalı köyü çevresi, 1400 m.,22.05.1999,Civelek&Türkoğlu 35-7.

Crataegus szovitsii Pojark. (Rosaceae)

Lokalltesi: Fırat Üniversitesi Rektörlük Kampüsü, Hayvan hastalıkları hastanesi arka tarafı,

yamaç, 1040 m., 27.05.1999, Civelek&Türkoğlu 38-4.

Potentilla reptans L. (Rosaceae)

Lokalitesi: Keban, DSİ mesire yeri, 1350 m., 14.05.1999, Civelek&Türkoğlu 25-13.

Potentilla supina L. (Rosaceae)

Lokalitesi: Keban, DSİ mesire yeri, kayalık, 1350 m., 14.05.1999, Civelek&Türkoğlu 25-13.

Sanguisorba minor Scop. subsp. minor. (Rosaceae)

Lokalitesi: Keban, Birvan köyü çevresi, 1300 m., 14.05.1999, Civelek&Türkoğlu 25-5.

Koelreuteria paniculata Laxm. (Sapindaceae)

Lokalitesi: Fırat Üniv. Rektörlük Kampüsü, Veteriner Fak. Çevresi, 1020 m., 28.06.1999, Civelek&Türkoğlu 58-1.

Euphrasia pectinata Ten. (Scrophulariaceae)

Lokalitesi: Elazığ-Keban Barajı, Ağın Adaları, 1200-1400 m. 3.06.1992. Civelek. 5809.

Veronica anagallis-aquatica L. (Scrophulariaceae)

Lokalitesi: Sivrice, Kürk köyü üst bağlar mevkisi, yol kenarı, bataklıklar, 1225 m., 3.07.1999, Civelek&Türkoğlu 61-17.

Typha minima Funck. (Typhaceae)

Lokalitesi: Keban, Birvan köyü çevresi, 1300 m., 14.05.1999, Civelek&Türkoğlu 25-24.

Ulmus campestris L. (Ulmaceae)

Lokalitesi: Merkez, Obuzlar köyü civarı, yol kenarı, 1175 m., 26.06.1998, Civelek&Türkoğlu 18-4.

Verbena officinalis L. (Verbenaceae)

Lokalitesi: Merkez, Yukarı İçme, yol kenarı, 1040 m., 8.06.1999, Civelek&Türkoğlu 39-1.

Zygophyllum fabago L. (Zygophyllaceae)

Lokalitesi: Harput, Arap Baba Türbesinin çevresi, kayalık, 1250 m., 10.06.1999, Civelek&Türkoğlu 45-2.

TARTIŞMA

Bu araştırma ile Türkiye içinde veya dışında tıbbi olarak kullanıldığı ilgili literatürde belirtilen bitkilerden Elazığ'da yayılış gösteren ve fakat yöre

halkı ve ilginenlerce tarafından bilinmeyen 65 tıbbi bitki tespit edilmiştir. Bu bitkilerin literatürde (1,7,10,18,25,30,31,35,36) belirtilen etkileri aşağıdaki gibidir.

Alisma plantago-aquatica L., Kök ve tohumları kabız ve idrar arttırıcıdır. *Yaprakları antibakteriyal, antikolesterol, terletici, idrar arttırıcı, şeker düşürücü ve tansiyon düşürücüdür. Sistit, dizanteri, böbrek taşı tedavisinde kullanılır. Taze yaprakları lokal çürük ve şişkinliklere uygulanır. Kökleri kan basıncını düşürücü kolesterol ve kandaki şeker seviyesini kontrolde kullanılır.

Amaranthus retroflexus L., Yapraklardan yapılan çay doku veya damar büzücüdür. Çay bağırsak kanamaları ve ishal tedavisinde kullanılır.

Ammi visnaga(L.)Lam., Mesane taşlarını düşürücü, idrar arttırıcı, öksürük kesici, gaz söktürücü, taş ve kurt düşürücü olarak kullanılır. İnfüzyon veya dekoksasyon (%5-10) günde 2-3 bardak içilir. * Tohumlar idrar arttırıcı ve böbrek taşının düşürülmesinde kullanılır. Dahilen tohumlar bronşial astım, nefes tıkanması tedavisinde kullanılır. Yaprakları çiğ yenir.

Apium nodiflorum (L.) Lag., Yapraklı dalları idrar arttırıcı ve adet söktürücüdür. Yaprakları yenir.

Bellis perennis L., Çiçekler idrar arttırıcı, müshil ve kuvvet vericidir. *Otsu kısım uyuşturucu, antispazmadik, öksürüğü kesen, kanser teskin edici, sindirici, yumuşatıcı, balgam sökücü, müshil, gaz ağrıları, kuvvet vericidir. *İnfüzyonu mukozal iltihabı, romatizma, karaciğer, böbrek rahatsızlığı tedavisinde kullanılır. *Yapraklardan yapılan krem yara ve burkulmalara uygulanır. Distile suyla yapılan infüzyon karaciğer iltihaplanmalarına karşı dahilen kullanılır. Çiğnenen taze yapraklar ağız yaralarının tedavisinde kullanılır. *Çiçekler ve yaprakların normal dekoksasyonu merhem ve yara lapası şeklinde kullanılır. *Köklerin kuvvetli dekoksasyonu C vitamini eksikliği (skorbit) şikayetleri ve ekzama tedavisi için önerilir. *Kökün hafif dekoksasyonu solunum, romatizma acıları, sancılı ve ağır adet şikayetlerinde kullanılır.

Bidens tripartita L., Genç yapraklar pişirilir. Tüm bitki antiseptik, müshil, doku veya damar büzücü, idrar arttırıcı, adet söktürücü, ateş düşürücü, yatıştırıcı, kan durdurucu, terleticidir. *Dahilen üriner sistem kanamaları, uterin kanamaları, oniki parmak ülserleri, peptit ülseri tedavisinde kullanılır. Haricen kellik tedavisinde kullanılır.

Centaurea solstitialis L. subsp. solstitialis Bitki sebze olarak yenir. *Toz edilmiş tohum mesane

taşları, toz edilmiş kök idrar yollarındaki kum ve taşların tedavisinde kullanılır.

Cirsium arvense (L.) Scop. subsp. vestitum (Wimmer & Grab) Petrak, Çiçekli dalları kuvvet verici ve iştah açıcıdır. *Kökler güç verici, doku veya damar büzücü, kusturucu, iltihabı önleyen, adet söktürücüdür. Diş ağrılarında kök çiğnenir. Yapraklar iltihabı önler.

Lapsana communis L. subsp. intermedia (Bieb) Hayek, Yaprakları yumuşatıcı ve yara iyi edicidir. *Genç yapraklar ve sürgünler çiğ veya pişirilerek yenir.

Sonchus asper (L.) Hill subsp. glaucescens (Jordan) Ball., Genç yaprakları ve kök uçları çiğ yada pişirilir. Salatalara ilave edilir. Genç yaprakların hoş bir tadı vardır. Bitki dövülüp kaynatılır. Lapa yara üzerine uygulanır.

Catalpa bignonioides Walt., Kabuktan yapılan çay antiseptik, yılan sokmalarında panzehir, müshil, yatıştırıcı ve kurt düşürücüdür. Yatıştırıcı etkisi, bitki hafif narkotiktir. *Yapraklar öksürük ve aşımalarda yara lapası olarak kullanılır. *Tohumlardan yapılan çay astım ve bronşit tedavisinde kullanılır. Haricen yaralara uygulanır. Baklaları yatıştırıcıdır.

Alliaria petiolata (Bieb.) Cavara & Grande, Çiçekli dalları ve tohumu idrar arttırıcı, terletici ve balgam sökücü, lapası haricen ekzamaya karşı kullanılır. *Genç yapraklar çiğ veya pişirilerek yenir veya yiyeceklere tat verici olarak kullanılır. Çiçekler ve genç tohum bezelyeleri çiğ yenir. *Yapraklar ve gövde astımı önleyici, antiskorbüt, antiseptik, terletici ve kurt düşürücüdür. Yapraklar dahilen bronşit, astım da kullanılır. Haricen ekzama, ülser üzerine antiseptik yara lapası olarak kullanılır ve böcek sokmalarında etkilidir. Bitki özsuyu Bacillus pyocyaneum ve tifo, paratifo ve enteris grubu gram (-) bakteriler üzerine etkilidir. Tohumları nezlede buruna çekilerek kullanılır.

Cardaria draba (L.) Desv. subsp. draba, Genç yapraklar ve sürgünler salatalara çiğ konur veya pişirilir. Maydanoz olarak kullanılır. Tohumları baharat olarak kullanılır. *Bitki antiskorbütür. Gaz gidericidir. *Tohumları balık zehirlenmelerine karşı ve gaz giderici olarak kullanılır.

Descurainia sophia (L.) Webb ex Prantl., Genç yapraklar pişirilir. Tohum çiğ veya pişirilerek yenir. Tohum toz haline getirilerek mısırla karıştırılıp ekmek yapılır. Çorbalara veya salatalara ilave edilir. *Bitki özsuyu kronik öksürük, ses kısıklığı, boğaz ülserleri tedavisinde kullanılır. Bitkinin güçlü dekoksyonu astım tedavisinde kullanılır. Çiçekler ve

yapraklar antiskorbüt ve doku veya damar büzücüdür. Tohumları kalp güçlendirici, yatıştırıcı, balgam sökücü, ateş düşürücü, müshil ve güç verici olarak kullanılır. Tohumları bronşit, dizanteri, ateşli hallerde solucan düşürücü, siyatik ve safra kesesi şikayetlerinde kullanılır.

Lepidium latifolium L., Bitki antiskorbüt, kan temizleyici ve midevidir. Bitkinin infuzyonu karaciğer ve böbrek hastalıklarının tedavisinde kullanılır. Deri hastalıklarının tedavisinde kullanılır. *Yaprak ve gövdenin kuvvetli infuzyonu insektisit olarak kullanılır. *Genç yaprakları çiğ veya pişirilir. Salatalara ilave edilir. Tohumlar baharat olarak kullanılır.

Sinapis arvensis L., Çiçekleri, yaprakları, yağ tohumları yenir. Baharat olarak kullanılır. *Bu bitki bekar erkeklerde melankoli ve içekapanıklık durumlarında uygulanır.

Sisymbrium altissimum L., Genç yapraklar ve sürgünler çiğ veya pişirilir. Salatalara katılır. Yapraklar ve çiçekler antiskorbüt ve doku veya damar büzücüdür.

Agrostemma githago L., Kökler kabız, tohumlar idrar arttırıcı, balgam söktürücü ve kurt düşürücüdür. *Yaprakları pişirilir. Tohumlar idrar arttırıcı, balgam sökücü ve kurt düşürücüdür. Kanser ve siğil tedavisinde kullanılır. Tohumlar hastalıkların geçiş devresinde kullanılır. Tohumların felç ve gastrit tedavisinde faydalı olduğu bulunmuştur.

Arenaria serpyllifolia L., Bitki idrar arttırıcı, ateş düşürücü, kan temizleyici olarak kullanılır. *Yaprakların dizanteri, mesane şikayetleri, akut ve kronik sistit tedavisinde kullanılır.

Silene conoidea L., Bitki acı giderici, losyon ve antiseptik olarak banyo yapılırken kullanılır. Bitki özsuyu göz iltihabı tedavisinde kullanılır.

Chenopodium album L. subsp. album var. album, Çiçekli dallar idrar arttırıcı ve müshil olarak kullanılır. Yapraklar çiğ veya pişirilir. Yenilebilir tohumları kurutulur. Una katılarak yemek yapılır. Tohumlar salatalara ilave edilir. *Yapraklar kurt düşürücü, iltihap önleyici, antiromatizma, müshil, diş ağrıları, böcek sokmalarında ve güneş yanıklıklarında kullanılır. Dekoksyonu diş ağrılarında, gövde özsuyu güneş yanıklıklarına uygulanır. Yeşil boya genç sürgünlerden elde edilir. Taze kök hafif sabunumsudur.

Chenopodium botrys L., Yapraklar pişirilir. Çiğ yapraklar sadece küçük miktarlarda yenilebilir. Tohum pişirilir. Yapraklar çay olarak kullanılır. *Mukoza iltihabı tedavisinde kullanılır. Bitki kurt

düşürücü olarak kullanılır. *Kurutulmuş bitki güve kovucudur..

Sedum album L.,Yaprakların ezilmesiyle elde edilen lapa, yaraları iyi edici olarak kullanılır. *Yapraklar ve gövde iltihaplı yaralarda yara lapası olarak haricen uygulanır ve özellikle basurlara karşı kullanılır.

Umblicus erectus DC., Bitki çayı dahilen idrar artırıcı, yaprakları haricen çibanları iyi edici olarak kullanılır.

Bolboschoenus maritimus (L.) Palla, Kökler damar veya doku büzücü ve idrar artırıcıdır.

Schoenoplectus lacustris (L.) Palla, Kök infuzyon (%2-5) halinde idrar artırıcı, şeker hastalığına karşı kullanılır. İnfüzyondan günde 2-3 bardak içilir.

Dipsacus laciniatus L., Kök idrar artırıcı ve egzamaya karşı kullanılır.

Scabiosa argentea L., Bitki kabız, idrar artırıcı ve haricen yara iyi edicidir.

Galega officinalis L., Yaprakları ve çiçekli dalları süt artırıcı ve şeker düşürücü olarak kullanılır. *Bitki infeksiyon ve ateşli hastalıkların tedavisinde kullanılır. Sütü annelerde süt getirici etkisi vardır. *Yapraklar ve çiçekli uçları terletici, idrar artırıcı, süt getirici ve şeker düşürücüdür. Sindirim enzimlerinin eksikliğinin neden olduğu sindirim problemlerinde ve pankreas, şeker hastalıklarında dahilen alınır.

Gleditsia triacanthos L., Tohum ve bezelyesi çiğ veya pişirilerek yenir. *Tohumdan yapılan çay sindirici, kızamık ve mukoza iltihabı tedavisinde kullanılır. Tohum özsuğu antiseptiktir. Yapraklar ve ince sürgünler alkaloid, gleditschine ve stenocarpine ihtiva eder. Stenocarpine lokal iyileştirici olarak kullanılır. Antikanser bileşiklerinin ana kaynağı yapraklardır.

Lotus corniculatus L. var. corniculatus, Bitki yatıştırıcıdır. Tohumları yenir. *Çiçekler antispazmatik, kalp güçlendirici ve yatıştırıcıdır. Kök gaz söktürücü, ateş düşürücü, yenileyici ve güç vericidir. Bitki deri iltihaplarını önleyici olarak dahilen kullanılır.

Medicago lupulina L., Yapraklar pişirilir. Maydanoz olarak kullanılır. Tohumlar pişirilir. *Bitkinin sulu ekstraktı mikroorganizmalara karşı antibakteriyel özelliktedir. Bitki müshil ve teskin edicidir.

Melilotus alba Desr., Otsu bitki aromatik, gaz söktücü ve yumuşatıcıdır. Kurutulmuş yapraklar

kumarin ihtiva eder. Bu madde kanamalar için antiajandır. Kurutulmuş çiçekli bitki dış yaralar için merhem olarak kullanılır.

Sophora alopecuroides L., Tohumları kurt düşürücü olarak kullanılır.

Sophora japonica L., Çiçek tomurcukları ve meyve kabız ve kanamalara karşı kullanılır. Genç yapraklar ve çiçekler pişirilir ve çayı yapılır. Yenilebilir nişasta tohumlardan elde edilir. *Çiçekler antibakteriyel, antikolesterolik, iltihabı önleyici ve antispazmadiktir. Çiçekler ve başaklar ishal ve kurt düşürücüdür. *Tohum kusturucudur. Yapraklar müshildir.

Trifolium pratense L. var. pratense, Çiçekler balgam söktürücü, antiseptik ve yatıştırıcıdır. Yapraklar ve genç çiçekli dallar çiğ veya pişirilir. Bitki çiçeklenmeden önce hasat edilir, genç yapraklar salatalarda kullanılır. Kurutulmuş toz edilir ve kaynatılıp çayı yapılır. Tohum salatalarda kullanılır. Taze veya kurutulmuş çiçeklerden çay yapılır. Kurutulmuş yapraklar keklere vanilya olarak katılır. *Bitki sindirimi kolaylaştırıcı, antispazmatik, doku veya damar büzücü, temizleyici, idrar artırıcı, balgam sökücü, yatıştırıcı ve kuvvet vericidir. Antikanser aktivite göstermiştir. Bitkinin lapası yaralara lokal olarak uygulanır. Bitki dahilen deri şikayetlerinde (özellikle ekzema, sedef hastalığı) meme, yumurtalık (ovaryum) kanseri, lenf sistemi rahatsızlıkları ve boğmaca tedavisinde kullanılır.

Erodium cicutarium (L.) L.Herit, Bitki kan kesici ve kabız tedavisinde kullanılır. Bütün bitki doku büzücü ve kanamayı durdurucudur. Uterin ve diğer kanamaların tedavisinde kullanılır. Yapraklarından yapılan çay terletici ve idrar artırıcıdır.

Ballota nigra L. subsp. nigra, Çiçekli dalları idrar artırıcı, hazmettirici, kurt düşürücü, adet söktürücüdür. * Bütün bitki kusmayı önleyen, antispazmadik, uyarıcı, solucan düşürücüdür. *Dahilen sindirim rahatsızlıkları, seyahat rahatsızlıkları, sabah uyuşukluğu, adet bozuklukları, bronşial şikayetlerde kullanılır.

Clinopodium vulgare L., Bitki aromatik, doku veya damar büzücü, kalp güçlendirici, gaz sökücü, terletici ve balgam sökücüdür. Bitki infuzyonu zayıf sindirime yardımcı olur.

Lamium amplexicaule L., Genç yapraklar çiğ veya pişirilir. Salatalara ilave edilir. Bitki romatizma, terletici, uyarıcı, ateş düşürücü ve müshildir.

Lycopus europaeus L., Bitki kabız, kan

dindirici ve ateş düşürücüdür. Kök çiğ veya pişirilir. *Taze veya kurutulmuş çiçekler doku veya damar büzücü ve yatıştırıcıdır. Tüm bitki doku veya damar büzücü, hipoglisemik, hafif uyuşturucu ve yatıştırıcıdır. Öksürük, akciğer kanamaları, aşırı adet kanamalarının tedavisinde kullanılır.

1- *Phlomis pungens* Willd. var. *hispida* Hub-Mor. 2- *Phlomis sintensis* Rech fil. 3- *Phlomis sieneana* Rech, Bu bitkilerin çiçek durumları ve yaprakları iştah açıcı ve midevi olarak kullanılır. Uyarıcı, gaz söktürücü ve mide ağrılarını kesici özelliklere sahiptirler.

Prunella vulgaris L., Çiçekli dallar balgam söktürücüdür. *Yapraklar çiğ veya pişirilir. Salatalarda ve çorbalarda kullanılır. *Bütün bitki sindirimi kolaylaştırıcı, antibakteriyal, antibiyotik, ateş düşürücü, antiseptik, antispazmadik, doku veya damar büzücü, gaz giderici, idrar arttırıcı, tansiyon düşürücü, midevi, kan durdurucu, kuvvet verici, solucan düşürücü, yara tedavisinde kullanılır. Dahilen alınan çay ateş düşürücü, ağız yaraları, iç kanamaların tedavisinde kullanılır.

Rosmarinus officinalis L. Haricen romatizma giderici olarak kullanılır. Bitki uyarıcı ve adet söktürücüdür. Yaprakları baharat olarak kullanılır.

1-*Scutellaria orientalis* L. subsp. *bicolor* (Hochst.) Edmondson 2-*Scutellaria orientalis* L. subsp. *haussknechtii* (Boiss) Edmondson, Bu bitkilerin toprak üstü kısımları yara iyi edici, kan dindirici, kuvvet verici ve kabız edici olarak kullanılır.

Orobancha aegyptiaca Pers., Tüm bitki kabız yapıcı olarak kullanılır.

Polygonum lapathifolium L., Genç yapraklar ve tohum çiğ veya pişirilerek yenir. *Antiseptik, doku veya damar büzücü olarak kullanılır.

Clematis orientalis L., Bitki antiseptik ve ateş düşürücüdür. Boğaz ülserlerinde gargara olarak kullanılır ve köpek ısırıklarının tedavisinde kullanılır.

Ranunculus arvensis L., Bitki astım, gut, antiromatizma, ateş düşürücü ve sarı tedavisinde kullanılır.

Ranunculus sceleratus L., Çok zehirlidir, dahilen kullanılmamalıdır. Haricen yakıcıdır. *Tüm bitki uyuşturucu, antiromatizmal, antispazmadik, terletici, deri kızartıcıdır. Yapraklar ve kökler haricen antiromatizma olarak kullanılır. *Tohumlar kuvvet vericidir. Üşütmelerde ve romatizma tedavisinde kullanılır. *Yaprakların ekstratu haricen fungusit olarak kullanılır.

Alchemilla pseudocartalinica Juz., Yaprakları kabız, idrar arttırıcı ve kuvvet vericidir.

Crataegus szovitsii Pojark., Meyve çiğ veya pişirilir. Meyveden reçel yapılır. Daha sonra kullanım için kurutulabilir. *Çiçekler ve meyveler kalp güçlendirici ve hipertansiyonda kullanılır. Özellikle yüksek kan basıncı ile bağlantılı kalp yetmezliği tedavisinde kullanılır. Normalde hem çay olarak veya tentür (tincture) olarak kullanılır.

Potentilla reptans L., Bitki kabız, ateş düşürücü ve idrar arttırıcıdır. *Toprak üstü kısımları ateş düşürücü, yatıştırıcı, kabız ve kuvvet vericidir. Otsu kısım infuzyonu boğaz gargarası için kullanılır. Kökün dekoksasyon konsantresi diş ağrılarında kullanılır.

Potentilla supina L., Genç yaprakları pişirilir. Kök doku veya damar büzücü, ateş düşürücü ve yatıştırıcıdır.

Sanguisorba minor Scop. subsp. *minor*, Bitkinin tümü idrar arttırıcı, kabız, iştah açıcı ve mide ağrılarının tedavisinde kullanılır. *Hem kök hemde yapraklar doku sıkıştırıcı ve terleticidir. *Yaprak infuzyonu güneş yanığı ve ekzama gibi deri sorunlarının tedavisinde yatıştırıcı olarak kullanılır.

Koelreuteria paniculata Laxm., Meyve fırında kavrulur. Yaprakları ve genç sürgünleri pişirilir. *Çiçekler göz iltihabına karşı kullanılır. Ayrıca konjktif ve aşırı göz yaşı tedavisinde kullanılır.

Euphrasia pectinata Ten., Çiçekli dallar yara iyi edici olarak kullanılır.

Veronica anagallis-aquatica L., Yapraklar çiğ veya pişirilir. Yapraklar salatalara ilave edilir. Maydanoz olarak kullanılır. *Kök ve yapraklar iştah açıcı ve idrar arttırıcıdır. Yapraklar iskorbit hastalığı ve kanın kirliliği tedavisinde kullanılır. *Bitki yanıklar, ülser, dolama, lapa şeklinde haricen uygulanır.

Typha minima Funck., Polenleri idrar arttırıcı, kanamayı durdurucu, böbrek taşı, adet söktürücü, normal olmayan uterus kanamaları tedavisinde kullanılır. Haricen inciklerde, şerit, ishal tedavisinde kullanılır.

Ulmus campestris L., Kabuk idrar arttırıcı, terletici ve kabız olarak kullanılmaktadır. Yaprak şeker hastalığına karşı kullanılır.

Verbena officinalis L., Bitki kabız, ateş düşürücü, uyarıcı ve kuvvet vericidir. *Bitki dahilen baş ağrıları, ateşli hastalıkları, sinir yorgunluğu, mesane taşı problemleri, yetersiz süt salgılanması

tedavisinde kullanılır. Haricen küçük yaralanmalar, ekzama, yaralar, nöroloji ve gut hastalıklarında kullanılır. *Yapraklar ve çiçekli gövde ağrı kesici, antibakteriyal, antispazmadik, doku veya damar büzücü, terletici, temizleyici, hafif idrar artırıcı, adet söktürücü, süt getirici, uyarıcı, kuvvet verici ve yara iyi edici olarak kullanılır. *Kök doku veya damar büzücüdür ve dizanteri tedavisinde kullanılır.

Zygophyllum fabago L., Bitki kurt düşürücü, romatizma ve nefes darlığına karşı kullanılır.

Bilindiği gibi, bir bitkinin yasal olarak terapide kullanılabilmesi için kodeks (Farmakope)'lerde kayıtlı olması gerekir. Kodeksler, ilaç ham maddelerinin özellikleri, hazırlanışı, sağlık

muayenesi, etken madde miktarı tayini, kullanılacak miktarı, saklanması ve diğer hususlarda bilgi veren her ülkenin kendi gereksinimlerine göre hazırlanmış resmi bir kitaptır (37).

Bu araştırmada yer alan bitkilerin kullanım şekilleri çok sayıda ülkenin farmakopelerinde yer almaktadır. Bitkisel droglar öncelikle ya hekimin önerileri doğrultusunda hekimin tedavisine yardımcı olmak ya da hastalıktan korunmak amacıyla kullanılmalıdır. Hastalığın teşhisinin yapılmadığı ve ağır seyrettiği durumlarda ise mutlaka hekime başvurulmalıdır. Bu konudaki aşırı reklamlara da fazla itibar edilmemelidir (1).

KAYNAKLAR

1. BAYTOP T. Türkiyede Bitkiler ile Tedavi. İ.Ü. Yayınları. 3255 Ecz. Fak. No: 40.1984.
2. PENSO G. Index plantarum medicinalium totius mundi eorumque synonymorum, Milano 1983.
3. ALPINAR A. Batı Türkiye'nin Arum L. Türlerinin Yöresel Ad ve Kullanılışları. VI. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı 16-19 Mayıs Ankara.1986.
4. ARSLAN N. Kayseri vatan köyünde yenen Bazı Bitkiler. Türk Folkloru Araştırmaları 1985.
5. ATASÜ E. Bazı Verbascum Türlerinin Farmakognozik Yönünden İncelenmesi. Fırat Havzası Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri Sempozyumu Elazığ. 6-8 Ekim 1986; 197-200.
6. BAŞBAĞ S. Halk Hekimliğinde Kullanılan ve Halk Ağzından Derlemeler Sözlüğünde Yeralan Tıbbi Bitkiler. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yüksek Lisans Tezi. Adana.1993
7. BAYTOP A. Bitkilerimizin Yerli Adları. Tr. J. of Botany 1994; 18; 113-115.
8. ÇUBUKÇU B., ÖZHATAY N. Anadolu Halk İlaçları Hakkında Araştırmalar. Türk Halk hekimliği Sempozyumu Bildirileri 23-25 Kasım 1998 Ankara. Ankara Üniversitesi Basımevi 1989.
9. ERİŞ A , SONER N. Muğ. Gülnar, Ermenek Yöresi Halk İlaçları Üzerinde Bir İnceleme. Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri 23-25 Kasım 1988 Ankara. Ankara Üniversitesi Basımevi 1989.
10. ERYAŞAR P, TUZLACI E. Gonen (Balıkesir) yöresinin Geleneksel Halk İlaçları Olarak Kullanılan Bitkileri. XII. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, 20-22 Abstract Book 100, Ankara- Turkey. Mayıs 1998
11. EVREN H. Elazığ Yöresinden Toplanmış Fabaceae ve Asteraceae Familyalarına Ait Tıbbi ve Endüstriyel Bitkiler. Fırat Havzası Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri Sempozyumu 127-135, Elazığ. 6-8 Ekim 1986.
12. FENERCİOĞLU T E, TUZLACI E. Şile (İSTANBUL) Yöresinin Geleneksel 102 Halk İlaçları Olarak Kullanılan Bitkileri. XII. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, Abstract Book Ankara-Turkey. Mayıs 1998; 20-22.
13. GÜMÜŞ İ. Ağrı Yöresinde Yetişen Bazı Faydalı Bitkilerin Yerel Adları ve Kullanılışları. Tr. J. of Botany 1994; 18: 107-112.
14. SAÇLI S. Kaz Dağı ve Çevresinde Tıbbi Amaçla Kullanılan Bazı Bitkiler Üzerinde Morfolojik Araştırmalar. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmasotik Botanik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi İstanbul. 1996.
15. GÖNÜL A, ARSLAN A. M. ÖZTÜRK. Afyon (Türkiye) İlindeki Bazı Türlerin Etnobotanik Özellikleri. Ot Sistematik Botanik Dergisi 1995; 2: 161-166.
16. MELİKOĞLU G. Giresun İli Halk İlaçları Üzerinde Farmakognozik Ön Araştırmalar. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmakognozik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi İstanbul.1993.
17. ÖZTİĞ F. Faydalı Bitkiler. İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1673 Fen Fakültesi No: 107.1971.
18. FAF P. (Plants For A Future) Database Search Results (<http://metalab.unc.edu/pfaf/Dsearch.htm>) The Field, Dengol. Lastwithiel, Cornwall, PL 22 ONG, England. 1999.
19. SAMUELSSON G, FARAH M. H., et. al. Inventory of plants used in traditional medicine in Somalia. IV. Plants of the families Passifloraceae - Zygophyllaceae. Journal of Ethnopharmacology 1993; 38: 1-29.

20. SAMUELSSON G. FARAH M. H. et. al. Inventory of plants used in traditional medicine in Somalia. II. Plants of the families Combretaceae to Labiatae. Journal of Ethnopharmacology 1992; 37: 47-70.
21. SAMUELSSON G. M. H. FARAH. et. al. Inventory of plants used in traditional medicine in Somalia. I. Plants of the families Acanthaceae - Chenopodiaceae. Journal of Ethnopharmacology 1991; 35: 25-63.
22. SEZİK E. Türkiye'de Halk İlacı Araştırmaları ve önemi. IX. Bitkisel Hammaddeleri Toplantısı Bildiri Kitabı. Ed. Prof. Dr. H. C. Başer Eskişehir 1992; 16-19.
23. SUCU İ. Ege Bölgesi Halk İlaçları. Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri 23-25 Kasım 1988 ANKARA. Ankara Üniversitesi Basımevi 1989.
24. SAYAR A, GÜVENSEN A, ÖZDEMİR F, ÖZTÜRK M. Muğla (Türkiye) İlindeki Bazı Türlerin Etnobotanik Özellikleri. Ot Sistematik Botanik Dergisi 1995; 2: 151-160.
25. ŞAR S. İç Anadolu Bölgesinde Kullanılan Halk İlaçları. III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, IV. Cilt 1987.
26. ŞAR S. Halk Hekimliğinin Dünü ve Bugünü. Türk Halk Hekimliği Sempozyumu 23-25 Bildirileri, Kasım 1988 Ankara. Ankara Üniversitesi Basımevi 1989.
27. ŞARER E. Yukarı Fırat Havzası Labiatae'lerini Uçucu Yağları Yönünden Tedavide ve Endüstride Değerlendirme Olanakları. Fırat Havzası Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri Sempozyumu 165- 178, Elazığ. 6-8 Ekim 1986.
28. TONBUL S, ALTAN Y. Elazığ Yöresinde Halkın Çeşitli Amaçlar İçin Yaralandığı Bazı Bitkiler. Fırat Havzası Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri Sempozyumu 27-36 Elazığ. , 6-8 Ekim 1986.
29. TOPALOĞLU M . Antakya Bölgesinin Gıda ve İlaç Olarak Kullanılan Bitkileri Üzerinde Araştırmalar. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmakognози Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi İstanbul. 1987.
30. TUZLACI E. Türkiye'de Bitkilerin Yöresel Kullanılışları. Marmara Üniversitesi Ecz. Der. 1985: 1: 101-106.
31. TUZLACI E. Bodrum Yarımadasının Bitkileri Hakkında Bazı Araştırmalar. XII. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, Abstract Book 101, Ankara-Turkey. Mayıs 20-22 1998.
32. ÜNVER B . Ankara, Afyon, Kayseri, Bolu, Trabzon, Erzurum ve Gaziantep'te Yabani Yenebilen Otlar. Türk Kültürü Araştırmaları 1990 / 1. Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları. 141 süreli Yayınları Dizisi 21 Ankara 1990.
33. YAZICIOĞLU A. Trabzon Yöresinin Geleneksel Halk İlacı Olarak Kullanılan Bitkileri. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Farmasötik Botanik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi İstanbul. 1994.
34. YENİKALAYCI A A. Pınarbaşı (Kayseri) Yöresinde Bitkilerin İlaç, Baharat, Boya ve Gıda Olarak Kullanılmalarının Araştırılması. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Turla Bitkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi Adana. 1996.
35. YILDIRIMLI Ş. Bolkar Dağlarının Yerel Bitki Adları ve Tıbbi Bitkileri. VI. Bitkisel İlaç Hammaddeleri Toplantısı, Bildiri kitabı 1987; 279-285.
36. YILDIRIMLI Ş. Munzur Dağlarının Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri. Fırat Havzası Tıbbi ve Endüstriyel Bitkileri sempozyumu, Elazığ. 6-8 Ekim 1986; 83-102.
37. CEYLAN A. Tıbbi Bitkiler I. Ege Üniv. Ziraat Fak. Yayın. No:312 1995.
38. DAVIS P.H Flora Of Turkey and The East Aegean Islands, vol.1-9, Edinburgh Univ. Press, 1965-1985.
39. KAYACIK H. Orman ve Park Ağaçlarının Özel Sistematiği. Cilt:3 İstanbul Üniv. Orman Fak. Yayınları, İÜ Yayın No:2080, O. Fak. Yay.No:219.1975
40. KAYACIK H. Orman ve Park Ağaçlarının Özel Sistematiği. Cilt:2 İstanbul Üniv. Orman Fak. Yayınları, İÜ Yayın No:2400, O. Fak. Yay.No:247.1977
41. PAMAY B. Bitki Materyali I. Ağaç ve Ağaçcıklar Bölümü. İstanbul. 1992.
42. YÜCEL E, YALTIRIK F, ÖZTÜRK, M. Süs Bitkileri (Ağaçlar ve Çalılar) Anadolu Üniv. Yayınları No:833 Fen Fak. Yay. No:1 1999.